Rehák László

SZABÓ ERVIN, A NAGY MARXISTA FORRADALMÁR

Felmerül a kérdés, vajon méltatni vagy elemezni kell-e Szabó Ervin életművét folyóiratunk olvasóközönsége számára, a nagy marxista forradalmár születése óta eltelt száz évet jelölő alkalmi írásban? Meggyőződésünk, sem az egyiket, sem a másikat. Az adott helyzetben a jugoszláviai magyarul is olvasó közönségnek legtöbbet nyújthatunk, ha érzékeltetjük számára Szabó Ervin valódi nagyságát, mint marxista tudósét, de mint forradalmárét is.

Szabó Ervin életművét egészében szemlélve is sok tanulságot nyújt a mai küzdő és harcoló embernek. Különösképpen marxista irodalmi hagyatéka olyan szintű, hogy minden tévelygései és hibái ellenére, maradandó értéket képvisel, élő mondanivalót kínál a jelenkor olvasója számára, aki a marxizmust úgy fogja fel, mint a társadalom forradalmi alakításához nélkülözhetetlen tudományt. Szabó Ervin munkásságával való ismerkedés éppen olyan bántó „fehér folt" eltüntetését jelenti tájékozottságunkból és marxista műveltségünkből, mint a tőle egy korosztállyal idősebb Georgij V. Plehanov és Franz Mehring vagy tőle fiatalabb Antonio Gramsci életművének értékeivel való ismerkedés.

Vitathatatlan a klasszikusoknak Marx, Engels és Lenin műveinek elmélyült ismerete döntő fontosságú. Az utóbbi néhány évtized nagy tanulsága számukra, de bizonyára az egész világ számára is, hogy menynyire kimeríthetetlen, mennyire időszerű hagyatékuk, mennyire lényeges eredetiben, közvetlenül (nem „másodkézből", ahogy Engelsz írja), magunkévá tenni a marxizmust. Ez természetszerűleg csakis úgy valósulhat meg a marxizmus szellemében, ha azt mint nyílt rendszert, előremutató voltában a ma jelentős és nagy marxisták eredményeihez kötjük, ha a mából foggant, sokszor nem mindenben egybehangzó alkotások adják meg a lehetőséget, hogy a jelenkor osztályharcainak sokrétűségében találjuk meg a helyes módszert, a célravezető utat saját magunk számára.

De a marxizmus ilyen irányú elsajátítása elősegíti azt is, hogy más államokon belül dúló küzdelmeket és erőfeszítéseket sémáktól mentesen fogjuk fel, értsük meg. Ebben a vonatkozásban nem hanyagolhatók el azok az élvonalbeli marxisták sem, akik a három nagy klasszikus között, vagy mellettük alkottak. Ez a felismerés mind nyilvánvalóbb, amiről többek között műveik újbóli megjelentetése is tanúskodik világszerte. Mély meggyőződésünk, hogy nem a megemlékezés kegyeletének hatása alatt, de a tárgyilagos mérlegelés indokolja, hogy Szabó Ervin munkásságát éppen az itt említett három jelentős marxista: G. V. Plehanov, F. Mehring és A. Gramsci munkásságával egyvonalban említem, mint nemzeti nagyságok között maradandó értéket képviselő munkásságát.

Nem a véletlen közbenjárásának, nem a rögtönzés eredménye, hogy 1918-ban a fiatal szovjet állam, még a Magyar Tanácsköztársaságot létrehozó proletár forradalom előtt, Szabó Ervin hamvadó életének utolsó heteiben a moszkvai Szocialista Akadémia, mint az egyetlen magyarországi marxistát tagjai közé választja.

A Szabó Ervin életművel való ismerkedés ajánlásához, hozzáfűzhető az is, nem nehéz megbizonyosodni, hogy az sokatmondóbb mint más, környezetünkben jobban ismert, korabeli marxista, mint például August Bebel, Antonio Lobriola és Paul Lafargue. Ezzel kapcsolatban igen jelentős és tanulságos ma is számunkra magának Szabó Ervinnek a véleménye. Természetesen, ezt a véleményt nem saját személye és munkássága vonatkozásában fogalmazza meg, hanem Marx és Engels műveinek közvetlen megismerésével kapcsolatban. Marxnak és Engelsnek eredetiben való megismerését azért szorgalmazza Szabó Ervin, mert szem előtt tartja a magyarországi munkásosztály kulturális látószögének tágítását és tervezi a marxizmus térhódítását a tudományos életben, de egyben az akkori MSZDP elméleti szintjének emelésére is hatni szándékozik, hogy megingassa a soraiban uralkodó opportunizmust, a „betegpénztári" szellemet.

Szabó Ervin (hivatkozással Litván Györgynek a budapesti Akadémiai Kiadónál 1974-ben megjelent Szabó Ervin tanulmányára, 86—87. oldal) a többnyire másodkézből tudomásul vett marxi álláspontok ismerete helyett azon volt, hogy ne érjék be akár a marxizmus „leghívebb hívei quasi hivatalos magyarázói ismertetéseivel" hiszen, fűzi hozzá Szabó Ervin, „Karl Kautsky, Antonio Lobriola és Paul Lafargue kétségkívül igen jó marxisták, de Marx és Engels mégis csak jobbak. És minden más interpretátornál jobb interpretátorok vagyunk magunk, mert a mi újabb és egyéni nézőpontjainkkal termékenyítjük meg és építjük tovább a régit".

Az ilyen meggondolások vezetik ahhoz, hogy élete egyik nagy elgondolását, Marx és Engels három kötetes válogatott műveinek közre-

adását magyar nyelven nagy példányszámban alapjában véve meg is valósítja. Az 1903-ban megindított vállalkozás nyomán, az első kötet 1905-ben megjelenik, a második 1909-ben, a harmadik kötet a szerkesztő zárótanulmányával már nem jelenhetett meg, Szabó Ervin végleg szakít a szociáldemokrata párttal, így a Népszava Kiadóval is.

Olvasóink számára, a hazánkban ma élő és cselekvő, magyarul is olvasó nemzedék számára okkal már keveset jelent Szabó Ervin életműve. Ez érthető is, mert azok, akiknek szellemi atyja volt, vagy akik legalább közvetlen élmények alapján Szabó Ervinben tisztelték századunk első két évtizedének legnagyobb magyarországi marxista tudós elméjét, kevesen vannak köztünk. A későbbi generáció már csak azokból a forrásokból merített, amelyeket részben Szabó Ervin fakasztott, de ők már nem törődhettek az elődökkel, amellett, hogy a tőkés Jugoszlávia adottságai a forradalmi harcra és fejlődésre egészen más módozatokat, lehetőségeket kínált és követelt, olyanokat, amelyek már közvetlenül a lenini hagyatékra utaltak és nem a századforduló Nyugat és Közép-Európa marxistáira.

De Szabó Ervin távolléte hazai marxista szellemiségünkben érthető azért is, mert a hazáján kívüliek számára Szabó Ervin munkái különösen nehezen hozzáférhetőek. Háború utáni kiadásukra akkor került sor, amikor még nálunk az igények is szerények voltak, de Magyarországgal a könyvbehozatal sem volt rendezve. A háború utáni két kiadást megért, közel 400 oldalas könyve, a Társadalmi és pártharcok a 48—49-es magyar forradalomban, 1946-ban jelent meg a Népszava kiadásában (az eredeti bécsi 1921-es kiadás Jászi Oszkár előszavával). A terjedelmes, 500 oldalas Válogatott írásai, a Kossuth Könyvkiadó gondozásában 1958-ban jelenik meg. Így, ma az a helyzet, hogy névszerint tudni, kinek van meg Vajdaságban Szabó Ervin valamelyik műve. A kétkötetes Marx-Engels válogatás meg éppenséggel ritkaság nálunk, hisz védett kulturális érték Magyarországon is. Az utóbbi két kötet jelentősége abban van, hogy Szabó Ervin minden egyes hosszabb fordításhoz, vagy a rövidebb írások csoportjához „a szerkesztő bevezetését" írja és jegyzetekkel látja el, amelyek igen jellemző módon kifejezik a szerkesztő gondolatmenetét és azt, hogyan értelmezte a marxizmust Szabó Ervin. Hozzánk nagyobb példányban Szabó Ervin két jelentős tanulmánya jutott el, Litván György és Szücs László szerkesztésében 1973-ban (Gondolat Kiadó) megjelent A szociológia első magyar műhelye, a Huszadik Század köre című tanulmánygyűjtemények első kötetében.

A magyar tanácskormány határozatot hozott, tudjuk meg az 1958-as Válogatott írásai előszavából (5. oldal, az előszó aláírója az MSZMP KB Párttörténeti Intézete) Szabó Ervin összes műveinek sajtó alá rendezéséről. Ez az elhatározás akkor, de később sem valósulhatott meg. Leve-

lezése is csak részben rendezett, bibliográfiáján állandóan dolgoznak. Így az 1958-as írásai kiadásának mellékletként közölt bibliográfiájában az 1902-ben megjelent cikkei közül 24 bibliográfiai adatait közli (id. mű 488. old.) míg a már idézett Litván György monográfiája 1974-ből (id. mű 43. old.) mintegy 50 cikkről tesz említést az 1902-es évből, amikor Szabó Ervin 25 éves korában, mint a Népszava társszerkesztője igencsak kiveszi a részét az újság megírásában is.

Nehezen vitatható el, hogy Szabó Ervin nagy marxista gondolkodó volt, s fűzzük hozzá kertelés nélkül: forradalmár is. Vegyük csak számba néhány külső jelét jelentőségének megerősítésére. A fél évvel halála után megalakult Tanácsköztársaság a maga „szentjeként" tisztelte, szobra ott állt Marxé és Engelsé mellett az 1919-es budapesti május elsejei felvonuláson (idézett monográfia, 263—264. old.). Varga Jenő ifjúkori kijelentésével egybevágóan, Lukács György élete egyik utolsó interjújában kijelenti „Szabó Ervin mindnyájunk szellemi atyja volt" (id. mű, 261. old.). Nevét a mai budapesti Fővárosi Könyvtár viseli, úgy ahogyan a Tanácsköztársaság idején is, amelynek létrehozásában annak idején kiemelkedő személyi érdemei voltak.

Hazai távlatból szemlélve Szabó Ervin életművét, szükségszerűen felvetődik nem is egy közös vonás az ő és Dimitrije Tucović életútja között.

Valójában kortársak voltak. Dimitrije Tucović négy évvel később születik, mint Szabó Ervin, 1881-ben. Mindketten századunk legelső éveiben kezdik kifejteni gyakorlatilag munkásmozgalmi tevékenységüket. Tucović 1901-ben, mint elsőéves joghallgató Belgrádban részt vesz az akkor alapított Belgrádi Munkásegylet tevékenységében, amelynek egy év múltán titkára is lesz. Ebben az évben, 1902-ben indítja el Radovan Dragovićtyal a „Radničke Novine"-t. Az 1903 március 23-i véres munkás- és egyetemista tüntetések után, amelyeknek egyik szervezője volt, Bécsbe emigrál, hogy a válság és a hatalmi csere után, Aleksandar Obrenović király meggyilkolása után, hazatérjen és már július 23-án megtartsák a Szerb Szociáldemokrata Párt alakuló kongresszusát.

Szabó Ervin is 1902-ben tér vissza bécsi tanulmányairól, és bekapcsolódik az 1890-ben (illetve 1880-ban) megalakult MSZDP munkájába. Ebben az évben már a Népszavának, illetve Volksztimme, a munkáspárt központi lapjának társszerkesztője, diákszervezkedésében egy jelentős, kézzelfogható sikert is arat német nyelvű illegális brosúrája (A magyar szabadság, Néhány szó az 1902-es nemzetközi diákkongresszushoz), amely leleplezően rámutat az akkori politikai viszonyok fonákságaira, s ezzel jelentős mértékben hozzájárul ahhoz, hogy a kormány nem engedélyezi a Budapestre tervezett nemzetközi jobboldali egyetemista gyülekezetet.

Mindketten műveltségre nézve jogászok voltak, az akkori idők legát-

fogóbb társadalomtudományi stúdiumát végzik el. Tanulmányi éveikben az állandó politikai aktivitás mellett nem érik be az egyetem nyújtotta tudással. Tovább tanulnak. Szabó Ervin 1903-ban az államtudományokból doktorál, Dimitrije Tucović 1907-ben Berlinbe utazik, hogy doktoráljon, és onnan 1908-ban dolgavégezetlenül jön haza, mert azt a belső zilált pártviszonyok követelik meg.

Az értelmiségi ifjúság mozgalmi forradalmi szervezkedésében is azonos módon, tudatosan és határozottan jellemző rájuk a munkásosztályhoz való kapcsolódás.

Dimitrije Tucović 1901 őszén beiratkozik a belgrádi Nagy Iskola Jogi karára, átszervezi, felélénkíti a főiskolások szocialista csoportját. A következő évben kapcsolódik be a néhány hónapja megalakult Munkásegylet tevékenységébe és munkássága nyomán — szakszervezet alakul még ez évben. Megválasztják a Munkásegylet titkárává, ami egyben az egylet határozottabb marxista irányvételét jelenti, de egyben a kispolgári szocialista irányzatot képviselő Jovan Skerlić és Kosta Jovanović kiszorítását is. Ebben az 1902. évben Tucović vezeti az egyetemi szenátus ellen a diáktüntetéseket és alapítja meg idősebb ifjúkori tanítómesterével, Radovan Dragovićtyal, ahogyan már említettük, a „Radničke Novine"-t (bővebben lásd Triša Reclerović tanulmányát, D. Tucović: Izabrani spisi, krj. I. Prosveta, Beograd 1949, VII—LXVIII).

Szabó Ervin, aki bécsi tanulmányévéről hazatérve már 1900-ban az MSZDP két nyelven megjelenő központi sajtószervének főmunkatársa és a Népszava-naptár szerkesztője, 1902-ben pedig az újság társszerkesztője is, az egyetemi ifjúság körében is igen tevékeny. Ezekben az években az elődcsoportokból megalakítja a Művelődési Kör nem hívalkodóan szembetűnő elnevezésű szocialista egyetemista szervezetet. Ebből a körből indult ki a Budapestre tervezett nezmetközi egyetemista gyülekezet megakadályozása. De, hogy mennyire nem zárkózott el elitista magatartásmóddal a munkásosztálytól, hanem éppen ellenkezőleg az értelmiségi ifjúságot a munkásokkal való közös tevékenységre irányította, erre tanúságtétel maga a vezető egyéniség, Szabó Ervin. A szocialista diákok könyvtára brossúra sorozat 2. füzeteként jelenik meg 1903-ban Szabó Ervinnek A diákokhoz! című agitációs füzete. Ebben a füzetben (címlapján a képletes munkás, paraszt és értelmiségi hármas-kézfogás figuráival) elsősorban a hazai társadalmi helyzetet értelmezi marxista szempontból és megnyitja az olvasó előtt a szocialista kibontakozás távlatait a munkásosztály forradalmi győzelme útján. A füzet záró részében útmutatásként, a szocialista érzelmű diákság közvetlen tevékenységére is kitér. Abban a kedvező helyzetben van Szabó Ervin, hogy nem arról ír, mit kellene tenni, hanem mit tettek már valóban a szocialista

egyetemisták. Így többek között kifejti (idézés: Szabó Ervin Válogatott írásai, Kossuth 1958., 106—108. oldal szerint):

„Hősi tömegharcoknak nagy sorozata a szocialista munkások számára; csöndes és szerény munka folytonossága a szocialista diákok számára... Számunk kisebb, semhogy nyomot hagyna a proletárok tízezreinek tömeges tüntetéseiben, amelyek intelmek az uralkodó osztályoknak. Érintkezésünk a dolgozó munkásokkal gyérebb, semhogy elvégezhetnék a szocializmus magvetésének azt az aprólékos, mindennapi munkáját, amelyet ma ezer és ezer meggyőződött szocialista végez folytonosan cselekvésével és szavaival, gyári és mezei munka és munkaközi szünet közben... Mégis a tevékenységnek ezer módja kínálkozik számunkra is. Hogy miféle módja, arról képet nyertek, ha röviden vázoljuk, „mit tettünk eddig is... Harminchárom munkásegyletben tanították szocialista diákok egész télen át a tudás elemeit: írás, olvasás, számolás, földrajz, mértan stb. Legalább 2500-ra tehető azoknak a munkásoknak a száma... akik eljártak a szakegyletbe, hogy idős korban szerezzék meg azt, amit a magyar kultúrállam elmulasztott gyermekkorukban megadni nekik. Valamennyi munkásegyletben tartottunk sorozatos vagy egyes előadásokat... Segítettük a szocialista eszmék terjedését újságcikkek és röpiratok írásával és terjesztésével..., támogattuk harcban álló munkástestvéreink sztrájkjait,... Egész éven elláttuk és ellátjuk ma is a szocialista párt ingyenes jogi tanácsát."

Közös vonás Dimitrije Tucović és Szabó Ervin munkásságában, hogy egybehangzóan tisztázott volt előttük, hogy a szervezett munkásmozgalom eszmei beállítottsága és az ezen alapuló gyakorlat számára milyen meghatározó fontosságúak Marx és Engels forrásmunkái. De ugyanakkor Marx és Engels által megalapozott tanítások igazi győzelmét csak úgy látták biztosítva, ha az a hazai társadalmi valóság elemzésében vív ki magának elismerést, ha a hazai helyzet átfogó megismeréséhez vezet, és annak alapján nyújt útmutatást a megfelelő cselekvéshez.

Erre utal Radoslav Ratković (Utószó, D. Tucović: Srbija i Albanija, Jedan prilog kritici zavojevačke politike srpske buržoazije, az 1974-ben az 1914-es kiadvány korhű utánnyomásához, 122—123. oldal), amikor Tucovićnak, hasonlóan mint Svetozar Marković, a hazai szerbiai forradalmi és haladó hagyományokra való támaszkodást hangsúlyozza „ami fontos kapcsolódást jelentett a valósághoz, védelmi lehetőséget nyújt az elméleti dogmatizmustól és szektásságtól a gyakorlatban, úgyhogy megteremtette a forradalmi elmélet és gyakorlat helyes kibontakozásának feltételét."

Erre a körülményre hívja fel a figyelmet monográfiájában Litván György (idézett mű, 94. oldal) amikor Leopold Lajos korabeli megállapítását idézi a Marx—Engels válogatás 1905-ben megjelent első kötete

kapcsán, ugyanis, hogy az „A magyar marxizmusnak ez a legelső könyve". De sokkal kifejezettebben szól erről a körülményről monográfiája zárórészében, amikor bemutatja a már halálos beteg Szabó Ervin erőfeszítését, hogy befejezze élete utolsó és nagyjelentőségű művét az 1848—49-es magyar polgári forradalomról. Litván György emlékeztet, hogy a magyar társadalmi múltat tárgyaló írások jelen vannak Szabó Ervin életműve legelejétől fogva. Még 1902-ben a Népszavában jelenteti meg többek között, a következő írásokat: Történelmi hazugság, 1848, Az 1848. évi törvényhozás vívmányairól. Valamivel később jelenik meg a magyar jakobinusokról szóló írás, a Marx-Engels válogatott műveiben a fejezeteket bevezető tanulmányok, 1905-ben a magyar forradalomról, 1909-ben az 1437-es és 1514-es parasztháborúkról. „Nem nehéz megfejteni — állapítja meg Litván György (idézett mű, 248—249. old.) mi sarkalja, hogy újra meg újra, egyre magasabb szinten, nekivágjon a feladatnak. Egyrészt az a célja, hogy emancipálja a munkásságot és az értelmiséget az uralkodó (48-as és 67-es szellemű) nemzeti-romantikus történelem haladást bénító befolyása alól. Másrészt, hogy a magyar múlt osztályharcként való ábrázolásával, az agyonmagasztalt nemesi függetlenségi harcok igazabb beállításával objektíve és szubjektíve bekapcsolja a szocialista mozgalmat a történelmi folytonosságba. Objektíve, vagyis bebizonyítva, hogy e mozgalom korábban is létezett haladó törekvések folytatója, örököse, és szubjektíve, hogy a „hazátlan" munkás- és internacionalista mozgalom maga is közösséget érezzen a hazugságoktól megtisztított nemzeti történelemmel.

Szabó Ervin nemzeti érzelme mély és racionalizált éppúgy, mint Dimitrije Tucović esetében, aki kíméletlenül küzd a nacionalista mítoszok és hamisítások ellen, de a ténylegesen maradandó nemzeti értékeket és hagyományokat felszínre hozza, és mások számára is haladó és forradalmi értelemben tudatosítja. Így azután a korabeli nemzeti tudat egybefonódik és kiegészül az internacionalista társadalmi tudattal. Tevékenysége legelején Szabó Ervin a már említett A diákokhoz című, 1903-ban megjelent füzetben, szögezi le, többek között:

„Igen, azok vagyunk! Nemzetközi szocialisták! Nemzetköziek vagyunk, mert a mi hazafiságunk nem a piros-fehér-zöld csendőrbojt és a magyar vezényleti nyelv, hanem a népek legjobb erejét kiszipolyozó militarizmus támadása, a népeket egymásra uszító hatalmi vágyak megvetése; nemzetköziek vagyunk, mert a mi hazafiságunk nem üres formák, külsőségek imádása, hanem *az emberek*, a nép szeretete, *a magyar nemzet minden egyes tagjának ugyanolyan boldogsága, nagysága, amilyet minden nemzet — az egész emberiség minden egyes tagjának kívánunk;* nemzetköziek vagyunk, mert nem titkos egyezményekben áruljuk a hazát apránként az idegeneknek, hanem nyílt bátorsággal fogunk kezet a többi

nemzet proletárjaival, a nemzetek nagy többségének boldogságát letipró társadalmi rendszer ellen, olyan rendnek megalkotására, mely minden nemzetnek a legszabadabb, legteljesebb fejlődést fogja biztosítani." (Válogatott írások, 1958-as kiadás, 104. oldal).

Dimitrije Tucović és Szabó Ervin életművének közös vonásaként, a szükségszerűen fennálló minden különbség, olykor igen jelentős különbségek ellenére, említésre kívánkozik még az a körülmény is, hogy mindkettőjük esetében marxista elméleti és tudományos alkotásukat az utókor eléggé háttérbe szorította, és csak általános nagyságukat hangsúlyozta. Csak az utóbbi egy-két évtized mutat mindinkább szélesebb körben is élénkülő érdeklődést teljes életművük iránt. Ez az érdeklődés, az a mély meggyőződésünk, nem fog a jövőben lanyhulni, hanem mindinkább fokozódik. Így, a mai nemzedékek ismeretei is gazdagabbak lesznek munkásságuk eredményeivel, alkotói nagyságuk megfelelően, szervesen beépül majd saját társadalmi közösségük kultúrájába, és hozzájárul majd ahhoz, hogy korunk embere Eudópa e részének társadalmi és szellemi fejlődését és kibontakozását jobban megértse, de nemzetközi viszonylatban is gazdagítsa a marxista műveltséget általában.

Szabó Ervint mindeddig igen sokféleképpen ítélték meg maguk a marxisták, a forradalmi munkásmozgalomhoz közelállók. Megállapították róla azt is, hogy magábazárkózott szobatudós volt, azt is, hogy veszélyeztette szakadár-tevékenységével az amúgy is botladozó, szervezett szocialista munkásmozgalmat, kétségbe vonták marxista mivoltát anarchikus szindikalizmusa miatt, amely elvetette az akkori politikai párt létjogosultságát.

Ma már sokkal több körültekintéssel, sokkal átfogóbb tényekre alapozott ismeretanyag alapján, egyöntetűbb Szabó Ervin tényleges értékeinek és eredményeinek megítélése, amelyet nem homályosítanak el felfogásainak és tevékenységének fogyatékosságai, hibái.

A múltban valóban megoldhatatlan feladat előtt álltak azok, akik Szabó Ervint a munkásmozgalmon belüli szűk részszempontok és saját napipolitikai érdekeik alapján ki akarták csak maguk számára sajátítani. Sikertelennek bizonyult ez az opportunizmusban megfeneklett első világháború utáni szociáldemokráciának, hisz 1909-ben már, ha nem is látványosan, de ketté válnak az akkori MSZDP és Szabó Ervin útjai, s a világháború éveiben Szabó Ervin az, aki még több hévvel, de érvekkel is leleplezi a Második Internacionálé magyarországi pártjának csődjét, de tevékenységével is hathatós bírálatot gyakorol és utat nyit ennek a pártnak forradalmi irányban való túlhaladásához. Azok, akik sztálini pragmatizmus dogmatikus álláspontjairól közelítették Szabó Ervin életművét, azok sem járhattak jobb szerencsével, hisz Szabó Ervinről megállapítani, hogy nagyság volt, de igen ellentmondásos egyéniség, csak

látszatra tűnhetett bölcs meghatározásnak. De ez a meghatározás, amelyet nehéz megcáfolni, mert vajon ki az, aki nem ellentmondásos, sokkal inkább meg is fordítható.

Mert azok, akik a maguk szűk látószögéből akarták kizárólagosan maguknak kisajátítani Szabó Ervint, elsősorban saját maguk, a maguk csoport-alakzatával voltak ellentmondásos helyzetben az egész munkásosztály viszonyában és annak tudományos szemléletében a marxi értelemben felfogott marxizmussal. Ez a kettős ellentmondásosság, a vizsgálódók ellentmondásos helyzete és Szabó Ervin saját ellentmondásossága, nehezítette meg az eredményes megítélést, különösen, amikor még nem is olyan régen a szemlélők saját ellentmondásos helyzetük viszonylatában színvakok voltak.

Ezért is alakulhatott ki csak az utóbbi egy-két évtizedben konvergáló vélemény Szabó Ervinről, ami nyilván ma sem, de holnap sem lesz mentes a szemlélők zörejét hozó zavaró körülményeinek nehézségeitől Szabó Ervin életműve tanulmányozásában, értékelésében. De ami ma már vitathatatlan, az Szabó Ervin nemzetközi jelentősége és nagysága, ami ma már nem egyes jelentős egyéniségek és kortársak véleményére alapozódik, de sok csak az utóbbi kutatások alapján feltárt, tények és körülmények összevetésén, továbbá, az a felismerés, hogy Szabó Ervin életművét és alkotását érdemes a jelenkor nemzedékeinek is ismerni.

Szabó Ervin életútját és életművét a vele foglalkozó irodalom rendszerint három szakaszra osztja. Ez a felosztás már jelen van Jászi Oszkár első összegező írásaiban, a meghitt barát írásaiban, akiket a barátság ellenére is, jelentős elvi kérdésekben lényegesen különbözött álláspontjuk és magatartásuk. Ez a hármas felosztás elsősorban Szabó Ervinnek a Szociáldemokrata Párt iránti viszonyából, pontosabban szervezeti viszonyából indul ki.

Így az első szakasz, amely a szociáldemokrata szakaszt jelenti 1899 derekától 1909-ig tart, a második az aktív szindikalizmus szakasza, amely a tevékenységet illetően Szabó Ervinnél az 1910-es évre korlátozódik, és a harmadik a magábavonulás éveinek ideje, amikor a világháború megindulásával a szociáldemokrácia tényleges eszmei és erkölcsi csődje következtében a forradalmi marxizmus központi alakjává fejlődik fel nem csak eszmei téren, hanem tömegeket mozgató és szervező erővel.

Ez a hármas felosztás önmagában is viszonylagos. Hisz az egyetemi évek, de különösen a bécsi tanulmányi év, amit Szemjon Lvovics Klacsko orosz forradalmár családjában töltött, lényeges állomása volt Szabó életútjában. Mert Bécsben a jogi karon nemcsak speciális közgazdasági és statisztikai tanulmányokat folytat, ahogyan az 1903-ban írt önéletrajzában feltünteti, de az akkori cári Oroszország különböző forradalmár csoportjának képviselőivel találkozik, sok esetben egy életre működik

velük együtt, akkor is amikor szakít a Magyar Szociáldemokrata Párttal, és sokan úgy vélik, hogy Szabó Ervin a városi könyvtáros biztonságos munkakörébe temetkezik. Ez a bécsi év a tapasztalatszerzés és a meglátás dolgában, amire Szabó Ervin életművét tanulmányozó Litván György hívja fel a figyelmet sok érvet és tényeket sorakoztatva fel, egy életre szóló hatást gyakorol Szabó Ervin marxista irányvételére, a marxizmus felfogásában és forradalmi gyakorlati tevékenységére.

Szabó Ervinbe mélyen beléje gyökerezett az „orosz" forradalmiság egyik jellegzetessége, amely szerint a forradalmat csinálni kell, ellentétben az akkor a Második Internacionálé szociáldemokrata pártjaiban uralkodó opportunista nézettől, amely a marxista társadalomelmélet ökonomisztikus vulgarizációjából kiindulva várta, hogy beérjenek a szocialista forradalom társadalmi alapjában létrejövő előfeltételek. Ezért is jelent Szabó Ervin egy új egyéniséget, időről-időre új áramlatot az MSZDP-ban, mert soha sem békélhetett meg a kicsinyes kislépések, a fontolva haladás politikájával, a pártvezetésben uralkodó „betegpénztári" mentalitással, a korlátolt nézőpontú, de szilárdan biztosított bürokratikus, személyi hatalmat összpontosító pártvezetőséggel, amely követte a „német" szociáldemokrata szellemet, a német „stramme Disziplin" elvét. Szabó Ervin mindig a tudatos harcosok pártját szorgalmazta, a munkásosztály magát mozgósító párt marxi elképzelést vallotta.

De maga a szociáldemokrata szakasz sem egyöntetű. Mert az első években a szervezés, a publicisztika és a szélesebb értelemben vett propaganda képezi munkásságának túlsúlyát. Ez nem jelenti az elméleti elmélyültség hiányát. Hisz már 1903-ban elindítja a három kötetre tervezett Marx-Engels műveinek válogatását, átgondolt céllal: emelni párttagság eszmei szintjét, olyan válogatást adni kézbe, amelyet minden átlagos munkás meg fog érteni. Megtalálja a kiadás hozzáférhető módját, hogy füzetekben is kaphatók legyenek a kötetek. Ekkor születik meg másik nagy terve, amit sajnos nem valósít meg soha, ahogy a könyvtárosi állását megpályázó folyamodványa életrajza zárómondatában 1903 decemberében írja: „Jelenleg szabad időm és munkaerőm fő részét „A társadalmi osztályok és az osztályharc elmélete" című, az 1904. év folyamán megjelenő nagyobb szociológiai munkám kidolgozásának szentelem" (készülő munka átfogó tervét lásd Litván György 1974-ben kiadott monográfiája 88—89. oldalon). Ebben az évben, az akkori MSZDP vezetőségével egyetértésben hagy fel a Népszava (Volksztimme) szerkesztésével, és vonul be a Huszadik Század szerkesztőségébe és lesz idővel a Társadalomtudományi Társaság alelnöke. Ez az időszak már a hangsúlyozottan tudományos munka és tudományszervezésen van. Noha az 1904—1905. év az első nagy kísérlet, hogy a szervezeti kérdésekre összpontosítva Szabó Ervin és harcostársai változtassanak az MSZDP szer-

vezeti felépítésén úgy, hogy a párttagság társadalmi törekvései hathatósabban jussanak kifejezésre az egész párt tevékenységében.

Szabó Ervin szociáldemokrata korszakának egy további szakasza az 1905-ös április végi XII. pártkongresszus, amely a pártellenzés „vereséggel felérő eredménytelensége" jegyében zárul. Az ellenzék, amelynek egy év után még ideiglenesen sikerül kibuktatni a hivatalos vezetőket a következő kongresszusig, még megkíséreli a szervezési kérdésektől lényegesebb pontban, a párt nemzetiségi politikája és agrárprogramja kapcsán kiemelni tengelyéből a begyöpesedett opportunista vezetőséget, és radikalizálni a szociáldemokrata párt tevékenységét. Ez is sikertelenségbe fúl, mint ahogy nem rázkódtatja meg a hivatalos vezetőséget a nehezen bizonyítható, de tényleges alkudozás a hivatalos kormánnyal és 1908-ban a pártvezetőség titkos paktumot köt Andrássy belügyminiszterrel, aki 15—20 mandátumot ígért, ha a párt nem támadja a kormányzat ún. plurális választójogi törvényjavaslatát (Litván Gy., id. mű 173—174. old.).

Az MSZDP vezetősége a jól bevált rutinmunkával felszámolja az ellenzéket. Egy részüket erkölcsileg töri meg, másiknak koncot vet oda és korrumpálja, a harmadik része meg magára maradva már nem képvisel olyan erőt, hogy a tagság egy részét mozgósíthatta volna a hivatalos vezetőség ellen. E folyamat láttán írja Szabó Ervin keserűen:

„Hányan vannak vezérek, akik lassanként vagy hirtelen, de egyszer csak megérik a napot, amikor úgy látják; félre kellene állni. Hitük megrendült vagy tudásuk változott, vagy alkalmatlanok az idők eszméire... Mégis, a legtöbbje megmarad a helyén, hazugsággal a szívében és szavában, hogy korrumpálja önmagát és megrontsa a maga lelki romlottságával az ügyet, amelyet egykor a lelkesedés tüzével szolgálni akart." (1913-ban Groszmann Miksa temetése alkalmából, idézve Litván Gy. monográfiája szerint, 189. old.).

Ebben az időszakban érlelődik meg benne és elvbarátaiban a meglévő szociáldemokrata párt mélyreható kritikai felmérése, radikális bírálata, amely végső vonatkozásban eléri a politikai pártszervezkedés indokolatlanságának a hirdetését is. Ezt az időszakot megszakítja még az 1906—1907-ben bekövetkezett súlyos egészségi állapota, amelyre külföldön keres barátai jóvoltában gyógyulást, kevés eredménnyel.

Szabó Ervin tényleges szindikalista tevékenysége 1910-re korlátozódik, A kis csoport sikertelensége láttán hasztalannak ítéli meg az erőfeszítéseket, hogy a szakszervezeteket függetlenítsék a szociáldemokrata párttól, és maga a szakszervezettel vívják meg a munkásosztály döntő osztályharcát a hatalom megragadásáig. A szindikalista csoport még létezik néhány évig, de képtelen eredményt elérni. Litván György 1906 végére teszi Szabó Ervinnek A szocializmus átalakulása című cikke megjelente-

tésével „a magyar szindikalizmus zászlóbontását". Fő érve, hogy ebben a cikkében Szabó Ervin már „arra a megállapításra jut, hogy a szociáldemokrácia szervi betegségben szenved, sőt, „más, mint ami". Nem a munkásosztály szocialista pártja, hanem csupán demokratikus párt, az „osztály-együttműködés szerve", amely az elmaradott országban — a polgári demokráciát hivatott kiharcolni a gyenge burzsoázia helyett a munkásság erejével. Nem is várható tőle a szocialista társadalom megvalósítása, bírálni is csak demokratizmusának következetlenségei miatt lehet és érdemes. A szocializmusért vívott proletárküzdelem színtere nem a parlament és általában a politikai szféra". — Ezt a tételt Szabó Ervin megismétli, többek között, 1909 januárjában befejezett cikkében, amelyet Marxnak A Gothai Program kritikája szövegéhez írt, és a Marx—Engels válogatott művek II. kötetében közöl (II. kötet, 409—410. oldal).

Monográfiájában Litván György megállapítja, hogy: „Szabó egy új korszak új problémáit és feladatait feszegette, jól látva, hogy a mozgalom hagyományos útjai semmiképpen sem vezetnek el a szocializmushoz. Hasonló problémával küszködött, de homlokegyenest ellenkező eredményekre jutott, mint Lenin, aki a forradalmi párt kiépítését állította elmélete és tevékenysége központjába..." S végül hozzáfűzi a meglepő és legalább is mostani ismereteink számára nem meggyőző megállapítást: „Álláspontja és éppen a baloldali szocialista körökre gyakorolt szellemi befolyás egy évtizeden át késleltette Magyarországon még a törekvést is egy forradalmi munkáspárt létrehozására." (idézett mű, 155—157. old.).

A megállapítás meghökkentő volta abban rejlik, hogy másutt is csak az októberi forradalom eredményei nyomán és a világháború következtében tőkés gazdálkodási és uralmi rendszerben beállt válság, valamint a dolgozók forradalmiasodása alapján indult el a proletariátus új típusú pártjainak megalakulása az addigi szociáldemokrácia balszárnyára támaszkodva. Hogy másutt is volt személyi és személyhez kötött valamint tárgyi oka annak, hogy előbb nem jelentkeztek kísérletek forradalmi pártok alakítására, az aligha vitatható.

Mégis, volt olyan időszak, amikor elvi fejtegetéseiben Szabó Ervin közel járt a valódi megoldáshoz. Az ellenzék felkészülésként a XII. pártkongresszusra, 1905 márciusában Szontógh Ernő fedőnév alatt Szabó Ervin közzé teszi Hogyan módosítsuk a pártszervezési szabályzatot?, Javaslat a Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1905. évi pártgyűlése napirendjének 3. pontjához című füzetét. Többek között ebben a füzetben írja: „A szocializmusnak *nem katonákat* kell nevelni. A szocializmusnak felkelőkre van szüksége, *önkéntes harcosokra,* kik tudják, *miért* harcolnak, és tudják, miért harcolnak *úgy, ahogy* harcolnak." S a füzet záró bekezdéseiben: „S megfeledkezhetnénk végül arról, hogy az egyetlen pártnak hirdeti magát, amelynek harci célja nem csak osztályának

osztályérdeke, hanem annál jóval magasabb, több: az *ember felszabadítása*, évezredes osztályuralmában szenvedett lealázása, lekicsinyítése, korlátozása alól?... Beteltünk a zsidó-keresztény tannal, amely az égből hozta, az égből várja a megváltót. Földi megváltók sem kellenek... Csak magának a munkásságnak tudásban, érzésben, akaraterőben, nagyság- és szépségvágyban kifejlődött egyénei fogják a munkásságot s vele az embert emancipálni." (Idézve az 1958-as Válogatott írásai alapján, 207. és 227. oldal.).

Mindenesetre elégtételül megérhette Szabó Ervin, hogy nem csak tanúja legyen az MSZDP politikai és erkölcsi csődjének, nem csak hivatott, teljes erkölcsi alappal rendelkező bírálója is, de Szabó Ervin jelentős szervezői tevékenységet is kifejtett, hogy előkészítse, hogy megalakulhasson a Magyarországi Kommunisták Pártja. Megalakulását már nem élhette meg.

Szabó Ervinnek a politikára vonatkozó nézetei lényegesek, mert őt elsősorban az osztályharc kérdései, e harc társadalmi, a kor fogalmazásában: szociológiai vonatkozásai érdekelték. Ebben a kérdéskörben a legszélesebb értelemben felfogva az ilyen osztályharcot, végzi vizsgálódásainak zömét. Halálos ágyán írja Marx születésének 100. éve alkalmából:

Marxszal azt tartjuk, hogy a reális tudományok elméleti igazságainak legbiztosabb próbája a gyakorlat, az élet, úgy semmit sem kívánunk inkább, mint hogy a mai közkeletű politika, a legkezdetlegesebb empíriának és a máról holnapra szóló megoldásoknak ez a keveréke, a tudomány és a bölcselet általános igazságaiból és távoli perspektívákat nyitó következtetéseiből merítse ihleteit." (Szabó Ervin: Marx, 1918. május 5. — idézve, A szociológia első magyar műhelye, I. kötet, 1973, 471. old.).

Így értelmezve a szociológiát igen átfogóan tárgyalja a társadalmi jelenségek széles skáláját: a művészeti alkotási szabadságtól és az általános emberi szabadságtól kezdve az állam és államgépezet sokrétű vonatkozásait egészen az osztályharc szervezeti formáiig, beleértve az osztályszövetség akkor már napirenden lévő kérdéseit, a parasztkérdést és a nemzeti kérdést. Témakörét taglalva, ez különösen az 1905-ben és 1909-ben megjelent Marx-Engels válogatáshoz írt szövegei mutatják, bölcseleti kérdésekkel (pl. az I. kötet 45—51. oldal, II. kötet 138—143. oldal) és közgazdaságiakkal is foglalkozik, amire nem mondható, hogy csak érinti azokat.

Felmerül a kérdés, hogyan viszonyult Szabó Ervin a dialektikus módszerhez? A két világháború közötti időszakban ez mint külön probléma nem igen vetődhetett fel. Kemény Gábor 1938-ban megírt könyve (ez évben a Magvető Kiadó gondozásában Szabó Ervin és a magyar társa-

dalomszemlélet címmel újra megjelent) fel sem veti ezt a kérdést. Litván György 1974-ben megjelent monográfiájában idézi Szabó Ervin kimondott megfogalmazását, miszerint „a hegeli dialektika nem oly lényeges a történelmi materializmusra, hogy azt félelem nélkül feláldozni ne lehetne" (id. mű 79. old.), véleménye szerint Szabó Ervin gondolkodásától olyannyira idegen volt, hogy nemcsak tudatosan, ösztönösen sem alkalmazta, és ezért kemény alternatívákban gondolkodott (id. mű 81—82. oldal).

Véleményünk szerint ez még nyílt kérdés, mert Szabó Ervin Hegelt nem ismerte (1905-ben megjelent Marx-Engels válogatott művei I. kötetében. 45. oldal fel is tünteti, hogy „csak Hegel bölcsészetének vázlatában vettük — Engels mellett — egyedül Richard Falckenberg filozófiatörténetét", a többit eredetiből meríti), amivel találkozott valóban, az a hivalkodó mesterkélt külső formája, a hegeli modorosság akkori német megnyilvánulása lehetett. Hogy valójában gondolkodásában mennyire volt dialektikus, az csak a behatóbb tanulmányozás világíthatná meg. Erre utal Litván György is, amikor Szabó Ervin 1902-ben írt Tömeg vagy egyén című cikkéből idézi (id. mű 81. old.) a következőket, mint példát arra, hogy Szabó Ervinnél szembetűnő dialektikus fogalmazás is. Íme az idézet: „Nem az a tömeg harca, hogy minden egyes ember abban az igyekezetében, hogy a tömegben a többivel együtt, egymás mellett maradjon, bátorságát fékezze, energiáját eleressze, tetteiben a gyengébb társak erejéhez igazodjon... A tömegharcban minden egyes ember legnagyobb harci bátorságra, legnagyobb energiakifejtésre, legnagyobb tetteire van szükség."

Ízelítőül, hogy napjaink olvasói számára milyen időszerű kérdéseket feszegetett Szabó Ervin az állam szerepe és a szocialista társadalom viszonyában, szolgáljon itt két gondolata. Az egyik Szabó Ervin 1917-ben megjelent Imperializmus és tartós béke című füzetéből (50. oldal — idézet Kemény Gábor idézett könyve 1977-es kiadása alapján, 89. oldal):

„A párisi Vorwärts-ban 1844-ben világosan (Marx) rámutat a társadalom és állam összefüggésére. Az állam és a társadalom berendezése a politikai nézőpontból nem két különböző dolog. Az állam a társadalom berendezése. A politikai pártok, még a radikális politikusok is hibáznak, mikor a bajok okát nem az állam lényegében, hanem egy bizonyos államformában keresik, melyet más államformával akarnának helyettesíteni. Ezzel Marx az államformák kérdésében igen hamar eljutott oda, ahova más politikai kérdésekben csak a történelmi materializmus vezette el őt és Engelst: hogy az állam is a társadalom gazdasági szerkezetének csak külső formája, a társadalom berendezése."

A másik gondolatsort nyolc évvel előbb vetette papírra és Marxnak A Gothai Program kritikája című szövege után közölt Szerkesztői jegyze-

tekben jelent meg (Marx és Engels válogatott művei, szerkesztette Szabó Ervin, II. kötet, Budapest, 1909., 431. oldal):

„...Ne higyjük tehát, hogy bármiféle jogi, politikai vagy intellektuális akció a jövő társadalom gazdasági föltételeinek kifejlődését helyettesíthetné — bár kétségkívül gyorsíthatja —,... s az a bizonyos államszocializmus sem volna más, mint olyan társadalom, amelyben az értéktöbbletet nem több osztály, miként a kapitalista társadalomban, hanem csak egy osztály: a bürokrácia foglalná le. Az államszocializmus a munkásosztály elnyomását talán enyhítené, de a termelő erők fejlődését bizonyára lassítaná, sőt sokára föltartóztatná."

Bizonyos változással Szabó Ervin már idézett nézetét a hivatalos magyarázók másodlagos fontosságáról Marx és Engels eredeti munkáinak tanulmányozásával szemben, mi is valljuk: nem Szabó Ervinről fontos olvasni, nem a róla szóló tanulmányokat, azok esetleg bevezethetnek, és felkészíthetnek az elsődlegesen fontos vállalkozáshoz. Az elsődleges, kétséget kizáróan, magának Szabó Ervin olvasása, munkáinak tanulmányozása.

Rezime

Ervin Sabo, veliki marksista i revolucionar

Autor ukazuje da u ovom prigodnom radu kojim se obeležava sto godina od rođenja Ervina Saboa nastoji da istakne njegovu stvarnu veličinu i kao teoretičara i kao revolucionara-marksiste. Životno delo Ervina Saboa, naročito njegovo literarno nasleđe pruža značajne vrednosti i za marksiste današnjice.

Iako je teško doći do njegovih dela, svega tri knjige koje su objavljene za poslednje tri decenije i nekoliko monografija i studija ipak omogućavaju uvid u njegovo stvaralaštvo. Njegovo stvaralaštvo i značaj svrstava Ervina Saboa u red marksista kao što su Mering (Mehring), Plehanov i Gramši (Gramsci). Autor ukazuje i na zajedničke crte iz života i delovanja Ervina Saboa i Dimitrija Tucovića koji su bili praktično vršnjaci i čiji revolucionarni životni put se završava prvim svetskim ratom. Autor ukazuje da je zajednička crta životnog dela ovih velikana radničkog pokreta, pored nužnih i ponekad znatnih razlika, i u tome da im je stvaralaštvo bilo između ostalog dosta zanemareno posle njihove smrti, a da vremenom sve se više afirmiše kao dragoceno i za današnje marksiste. Ne samo da se životno delo i Dimitrija Tucovića i Ervina Saboa ne prepušta zaboravu, već se ono po svojim vrednostima postepeno, ali sve više afirmiše i ugrađuje u kulturu savremenih marksista.

Ervin Sabo, iako je umro u svojoj 41. godini, a kao revolucionar delovao svega dve decenije, dočekao je da bude kao jedini naučnik iz ondašnje Mađarske, u jesen 1918. primljen za člana Akademije društvenih nauka mlade *sovjet-*

ske države. Tuberkuloza nije mu dozvolila da vidi početak *sovjetske mađarske revolucije* čijem pripremanju je i idejno i konkretnom akcijom mnogo doprineo.

U oceni ovog velikana iskazana su veoma oprečna gledišta. Autor ovog rada, za kontraverze oko Saboa vidi pre svega u tome što je bilo nemoguće svojatati ga za socijaldemokratsku partiju, kada se Ervin Sabo 1909, 4 godine pre političkog i moralnog sloma partija Druge Internacionale, konačno razišao sa SDPM i za vreme svetskog rata na bazi cimervaldskih (Zimmerwald) stavova, koji se kasnije kod njega radikalizuju, oštro napad klasnu i nacionalnu izdaju SDPM. Sa dogmatskih marksističkih stanovišta takođe je bilo neprihvatljivo životno delo Ervina Saboa, što je i danas slučaj, jer kao veliki marksista bio je izričito antidogmatičar i nije kritikovao samo oportunizam u socijaldemokratiji, nego i vulgarizaciju marksizma od strane ondašnjih ortodoksnih marksista. Ukazivanje na njegovu veličinu, ne znači da je moguće i da je dozvoljeno previdetі greške Ervina Saboa kao marksiste mislioca i borca revolucionara.

U radu se ukazuje na tri perioda u aktivnosti Ervina Saboa koja su uobičajena u literaturi koji se bavi njegovim životnim delom. Prvi period je socijaldemokratski, u kojem je jedno vreme saurednik centralnog organa SDPM, ali u kojem periodu organizuje i svoju frakciju, sa kojom ostaje u manjini. Drugi period je kratak pokušaj, (između ostalog, združen i sa dr. Krstom Iskruljevim) da u razdoblju 1908—1911. organizuje radnički pokret mimo zvanične socijaldemokratske partije na idejnim uzorima pre svega francuskih sindikalista. Treći period je njegova otvorena javna konfrontacija sa SDPM, oštro istupanje na liniji razobličavanja njihovih konkretnih akcija i idejnih stavova i pripremanje novih oblika borbe radničke klase.

Autor rada ukazuje na neke važnije stavove o kojima je, uprkos svojim pogreškama, Ervin Sabo krčio nove puteve u svom vremenu i afirmisao stvarni marksistički prilaz u shvatanju domaće društvene problematike. Pre svega se radi o tematici koja se odnosi na marksističko shvatanje države i na parlamentarizam, na revolucionarnost borbe radničke klase i na osudu iluzija oportunističke političke prakse ondašnje SDPM, na agrarnu politiku ondašnje Mađarske, kao i na afirmaciju marksizma kao savremenog metoda društvenih nauka. Ukazivanja čini uverljivim citirane izjave Đerđa Lukača i Eugena Varge (Varga Jenő) da je Ervin Sabo celoj revolucionarnoj generaciji marksista sa početka ovog veka bio duhovni otac i učitelj.

Резюме

Эрвин Сабо, великий марксист и революционер

Автор в этой подходящей статье отмечающей столетнюю годовщину рождения Эрвина Сабо старает подчеркнуть его настоящую величину как марксиста теоретика и революционера. Жизненное творчество, особенно литературное наследие Эрвина Сабо, содержит много полезных сведений и для современных марксистов.

Хотя тяжело достать его произведений — за последних трёх десятилетий выпущены только три книги и несколько монографий и научных

работ —, всё-таки дают возможностей в просмотр его деятельности. Деятельность и значение распределяют Эрвина Сабо в ряд таких марксистов каким были Меринг, Плеханов и Грамси.

Автор указывает на сходные черты из жизни и творчества Эрвина Сабо и Димитрия Туцович, которые были современниками и чьи революционно-жизненный путь закончится с Первой мировой войной. Автор указывает на то, что сходные черты жизненного творчества этих великанов рабочего движения и в том, что между прочим их творчество после их смерти было забрасыванное, а со временом всё больше утверждается драгоценным для современных марксистов. Не только что жизненное творчество Димитрия Туцовича и Эрвина Сабо не забывается, а оно со своей ценности постепенно но всё больше утверждается и в культуру современных марксистов.

Эрвин Сабо, хотя и умер когда ему было 41 год, как революционер работал только двух десятилетий, дождал чтобы быть единственным учёным тогдашней Венгрии. Осеню 1918 года станет членом Академии общественных наук молодой Советской Республики. Туберкулёз не позволил ему видеть начало пролетарской революции, на подготовлении которой идейной и конкретной акцией много содействовал.

В ценности Эрвина Сабо сопоставляются противостоящие мнения. Автор этого произведения, противоречие вокруг Сабо видит первенствено в том, что не было возможностей присваивать его для социал-демекратскую партию, когда Эрвин Сабо в 1909 году — 4 года до политического и морального разлома партии Второго Интернационала — окончательно расходился с ним, и во время мировой войны и на основе циммервалдских взглядов, — которые позднее у него радикализуются —, серёзно нападает классное и национальное предательство Венгерской социал-демократской партии. С догматических и марксистических позиций тоже было неприемлемое жизненное произведение Эрвина Сабо, — что и сегодня случай — так как великий марксиста был определённо антидогматиком и не критиковал только оппортунизм в социал-демократии, ведь и вульгаризацию марксизма от стороны тогдашних ортодоксальных марксистов.

Указывание на его величину не значит, что возможно и что позволяет упустить из виду ошибки Эрвина Сабо как марксиста мислителя и бойца революционера.

В статье указывается на три периода и активности Эрвина Сабо, которые привычные в литературе занимающиемся его жизненным произведением. Первый период ето социал-демократский, в котором в одно время соавтор центрального органа печати, а в котором периоде организует и свою фракцию, с которой остается в меньшинстве.

Второй период это короткая попытка (между остальных в сообществе и с д-р Крстом Искрулевым), чтобы в 1908—1911 годах организовал рабочее движение мимо официальной социал-демократской партии на идейной основе первенствено французских профсоюзов.

Третий период, это его откровенное, явное сопоставление с социал-демократской партией, серёзное иступление на линии деформирования их конкретных акций и идейных взглядов и подготовливание новых форм борьбы рабочего класса.

Автор этой статьи указывает на некоторые важные взгляды в которых, не смотрев на ошибки, Эрвин Сабо прокладывал новые дороги своего времени и утверждал настоящий марксистический приступ в понимании отечественной общественной проблематики. Прежде всего слово идёт о тематике относищегося на марксистическое понимание общества и на парламентаризм, на революционность борьбы рабочего класса и на при-

суждение иллюзий оппортунистической политической практики тогдашней Венгерской социал-демократической партии, на аграрную политику тогдашней Венгрии, как и на утверждение марксизма как современного метода общественных наук.

Изложении сделать убедительным цитированные изъявления Дердя Лукача и Эугена Варга, что Эрвин Сабо был духовным отцом и учителем всем революционном поколению марксистов этого века.